

נ"ט בר נ"ט

הרב עמיאל נאומבורג

ברצוננו לעסוק בשורות אלו בדין נ"ט בר נ"ט, מהותו, היקף תחולתו, ואופן קיומו תוך מיקוד בשיטות רש"י והרמב"ן עם הערות מסוימות לשיטות חולקות.

א. שיטת רש"י בסוגייתנו

איתא בגמרא¹: "איתמר, דגים שעלו בקערה – רב אמר: אסור לאכלן בכותח, ושמואל אמר: מותר לאכלן בכותח. רב אמר אסור, נותן טעם הוא, ושמואל אמר מותר, נותן טעם בר נ"ט הוא. והא דרב לאו בפירוש איתמר, אלא מכללא איתמר. דרב איקלע לבי רב שימי בר חייה בר בריה, חש בעיניו, עבדו ליה שייפא בצעא. בתר הכי רמו ליה בשולא בגווה, טעים ליה טעמא דשייפא. אמר: יהיב טעמא כולי האי?! ולא היא, שאני התם דנפיש מררה טפי".

לאחר מכן מבואר בגמרא שרב אכן ס"ל דאסור, ומסיקה הגמרא: "אמר חזקיה משום אביי: הלכתא דגים שעלו בקערה מותר לאוכלן בכותח, צנון שחתכו בסכין שחתך בה בשר אסור לאוכלו בכותח...".

מדובר כאן במאכל פרווה, דגים, שעלו בקערה בשרית וספגו טעם בשר, ונחלקו האמוראים האם מותר לאוכלן מוטבלים בכותח שהוא מאכל המכיל מרכיבים חלביים, ופשוט הוא שאם נתיר לאוכלם בכותח נתיר גם לבשלם בו ואפילו בחלב, וסיבת ההיתר היא שטעם הבשר הבלוע בדגים הוא נ"ט בר נ"ט.

בפירוש המילה "עלו" נחלקו הראשונים. דעת ריב"ן בשם רש"י², שמדובר בדווקא שעלו, כלומר נתנו את הדגים רותחים בתוך קערה בשרית, אך אם בישלו את הדגים בקערה כזו אין היתר של נ"ט בר נ"ט. רוב הראשונים³ סוברים, שגם אם נתבשלו הדגים בקערה הבשרית מותר לאוכלם בכותח. אנו נסביר גם את רש"י כדעת שאר הראשונים.

רש"י פירש: "דגים שעלו בקערה – מן הצלי כשהיו רותחין⁴ נתנן לתוך הקערה שאכלו בה בשר. אסור לאוכלן בכותח – לפי שהבשר נותן בהם טעם. נותן טעם בר נותן טעם הוא – אם היו מבושלים עם בשר ממש היה אסור לאוכלן בכותח, אי נמי מודה שמואל שאסור לאכול חלב רותח בקערה דנותן טעם ראשון הוי כבשר גמור אבל קערה זו היא עצמה אינה בשר אלא על ידי נותן

¹ חולין דף ק"א:

² מובא בתוס' שם ד"ה "הלכתא דגים שעלו".

³ תוס' שם, רמב"ם פרק ט' מהל' מאכלות אסורות הלכה כ"ג, רמב"ן כאן ד"ה "ושמואל אמר", ועוד, שו"ע יו"ד סי' צ"ה סע' א'-ב', רמ"א שם בדיעבד.

⁴ משמעות הדברים היא שנתנית מאכל רותח, כדגים צלויים, בתוך קערה שבלועה בבשר, מפליטה את טעם הבשר לדגים (שהרי מבואר בפנים להלן שרש"י דיבר על קערה נקייה), ואע"פ שנתניה זו אין בה בישול אלא לכל היותר הדגים נצלים, או יותר נכון צולים את הקערה. והנה ברש"י לעיל דף צ"ו: (ד"ה "קולף ואוכל", ועי"ש תוס' ד"ה "עד שמגיע לגיד") מבואר שצלייה אינה אוסרת אפילו לא כדי קליפה (ויש ראשונים הסוברים כך, וכן הלכה במליחה) וודאי שלא כדי נטילה (כן דעת תוס' שם, וכן הכריעו הרשב"א והשו"ע בצלייה). ודעת הרמב"ם (הל' מאכלות אסורות פרק ט"ו הלכה ל"ב) כרש"י. ויש לחלק – א) בין מעבר טעמים מאוכל לאוכל או מאוכל לכלי; ב) או בין צלייה באש וצלייה בכלי (צלי קדר). ואכמ"ל.

טעם ואינה כבשר". ויש לדקדק מדברי רש"י "אם היו מבושלים עם בשר ממש היה אסור", שאצלנו מדובר בקערה נקייה, ונמצא שמעבר הטעמים הוא מן הבשר לקערה ומן הקערה לדגים, וטעם זה הנמצא עכשיו בדגים עליו אמר רב שאסור לאוכלו בכותח ולדעת שמואל מותר. ואם יהיה חסר אחד ממעברי הטעם גם שמואל יודה שאסור, ולכן כתב רש"י שאם הדגים יבשלו עם בשר ואז יספגו טעם מן הבשר עצמו (ולא דרך הקערה) ייאסר לאוכלם בכותח, וכן אם ישימו חלב רותח בקערה בשרית נקייה ואז יבלע החלב טעם מן הקערה ולא דרך הדגים, וטעם הבשר שבקערה יבלע טעם ישירות מן החלב – גם זה אסור, שנותן טעם ראשון הוי כבשר עצמו. והנה רש"י כתב שהטעם הבשרי שבקערה הוי כבשר גמור, אך הקערה אינה כבשר ולכן מותר לצלות בה דגים ולאוכלם בכותח. ויש להבין, שהרי כל צליית דגים בקערה היא צלייתם גם עם הטעם הראשון הבלוע בה שהוא "כבשר גמור".

אפשר להבין את רש"י בשני אופנים:

א) הבשר הגמור הוא הבשר האוסר את החלב כאשר הבשר נבלע בחלב. לפי זה הטעם הראשון של הבשר הבלוע בדגים שנתבשלו עמו או בקערה שנתבשל בה, אסור לבשלו בכותח כי "נותן טעם ראשון הוי כבשר גמור" שיש בכוחו לאסור את הכותח, אולם הקערה עצמה אינה "כבשר גמור" ואין הדגים המתבשלים בה כדגים שנתבשלו בבשר שאסור לאוכלם בכותח, אלא הטעם הבלוע בקערה הוא ראשון ובדגים הוא טעם שני (נ"ט בר נ"ט) ואין בכוחו לאסור את הכותח. לפי זה יוצא שטעם הבא מן הממש אף אם נבלע בקערה או בדגים (וזוהי בליעתו הראשונה) יאסור חלב כאשר יצא מבליעתו, אע"פ שבחלב הוא בלוע כבר פעם שניה. ורק כאשר יבלע בשנית בדבר פרווה לא יאסור את החלב ביציאתו השניה כאשר בחלב הוא כבר טעם שלישי.

ב) הבשר הגמור הוא הבשר הנאסר ע"י החלב הנכנס אליו. לפי זה הטעם הראשון של הבשר הבלוע בדגים שנתבשלו עמו או בקערה שנתבשל בה, אין לבשלו בכותח. אולם אין זה כי הכותח ייאסר ממנו, שהרי הטעם הנכנס לכותח כבר לא בא מן הממש אלא מן הקערה או הדגים והוא שְׁנִי, נ"ט בר נ"ט, אלא אין לבשלו בכותח כי החלב שבכותח נכנס אל טעם הבשר שבדגים או בקערה ואוסר אותם, וטעם בשר זה הרי בא מן הממש, ו"נותן טעם ראשון הוי כבשר גמור". אך אם בישל הבשר בקערה ולאחר שניקו אותה בישלו בה דגים – הרי "קערה זו היא עצמה אינה בשר" שמסוגל לאסור את המתבשל עמו מלהאכל בחלב, כי החלב יתן טעם בטעם הבשר, "אלא על ידי נותן טעם" היא בשרית ואסור לבשל בה חלב עצמו משום שיאסור את טעם הבשר שבה, אך את טעם הבשר שעבר מן הקערה לדגים כבר לא יאסור החלב. לפי אופן זה יצא שטעם הבא מן הממש, אם נבלע בקערה או בדגים ואף אם זו בליעתו הראשונה, אינו אוסר חלב כאשר ייפלט מבליעתו, וכבר ביציאתו מהבליעה הוא נ"ט בר נ"ט ואינו אוסר.

בכל אחד משני האופנים צריך לפרש את דברי רש"י "אבל קערה זו היא עצמה אינה בשר אלא על ידי נותן טעם ואינה כבשר", שפירוש היות הדבר בשר הוא – לאסור לאכול את המתבשל עמו בכותח, והכוונה שאם הקערה היתה בשר היה אסור לאכול דגים המתבשלים עמה בכותח (לאופן הראשון – כי טעם הבשר שבדגים היה אוסר את הכותח, ולאופן השני – כי היה נאסר ע"י הכותח), אולם כיון שבקערה יש רק טעם בשר ולא בשר עצמו, אין איסור לאכול את הדגים שבשלו בה בכותח (לאופן הראשון – כי טעם הבשר שבדגים כבר לא יכול לאסור את הכותח, ולשני – כי אינו

יכול להיאסר ממנו). שני פירושים אלו מתאימים לשיטות הראשונים: הפירוש השני הוא פירוש ה"מתמיהין" המובא ברמב"ן בדעת רש"י⁵, והראשון תואם הוא את שיטת הרמב"ן שם.

ב. דעת רש"י בסוגיות קיבה

והנה במשנה⁶ מבואר: "המעמיד בעור של קבה כשרה, אם יש בנותן טעם הרי זו אסורה". כדי להעמיד את החלב על מנת שיתגבן נהגו להשתמש בחומציות של קיבת העגל הנשחט, וכך היו מעמידים בבשר הקיבה עצמו (בלשון חכמים 'עור הקיבה') או בחלב שינק העגל מאמו בחייו והתקרב בקיבתו (בלשונם – 'הקיבה').

וכתב על כך רש"י⁷: "וחלב הנמצא קרוש בעור הקבה שמולחין אותה בעורה בין שנותנין עמו חלב אחר ובין שמולחין אותה עמה נראה בעיני איסור גמור כבשר בחלב ממש לאסור הגבינה איסור גמור ואין בידי כח להתיר. ויש מתירין אותו, ומביאין ראייה מדגים שעלו בקערה שפסקנו⁸ שמותר לאוכלן בכותח משום דהוה ליה נותן טעם בר נותן טעם שחלב הקבה לא נאסר אלא משום נתינת טעם וכי הדר יהיב טעמא בגבינה הוה ליה נותן טעם בר נותן טעם. ורחוקות זו מזו כרחוק מזרח ממערב מהאי טעמא דדגים שעלו בקערה אע"פ שבלעו את טעמה עדיין היתר גמור הן לאוכלן וכשבא לאוכלן בכותח למה אתה אוסר עליו מפני טעם בשר שלה, ההוא טעם בשר לאו טעם הוא שהרי לא בא מן הממש אלא מנ"ט אחר. אבל חלב הנמלח בבשר משנתנו טעם זה בזה נעשו שניהם איסור כדקיימא לן⁹ חתיכה עצמה נעשית נבלה וכל טעם היוצא עוד מן החלב בין טעם חלב שבו בין טעם בשר שבו הכל אסור לפי שכולה נבלה. וכשמתערב חלב זה עם חלב הגבינות הוה ליה מין במינו, חלב נבלה בחלב היתר, וכבר פסקנו חתיכה עצמה נעשית נבלה ואוסרת כל החתיכות כולן ולא אמרינן נותן טעם בר נותן טעם הוא מפני שאף טעם חלב שבו שהיה מתחלה נעשה כולו נבלה. וכן הלכה כרב, וגם פסקנו בפסחים¹⁰ הלכה דמין במינו בכל שהוא. ואני הייתי נוהג היתר עד הנה ובלבד שלא יתנו בה חלב אחר, וטועה הייתי בכך...".

מכל דבריו הארוכים של רש"י¹¹ נראה שאין מחלוקת בינו ובין המתירים במהות נ"ט בר נ"ט, וכל מחלוקתם היא רק האם הקיבה [החלב] שנמלחה בעורה [הבשר] נעשית חנייני [=חתיכה נעשית נבילה], כלומר האם למרות שמדאורייתא רק בשר שנתבשל בחלב נאסר, שהרי "דרך בשול אסרה תורה"¹², חכמים אסרו גם בשר שנמלח בחלב – זו דעת רש"י, או לאו – זו דעת המתירין, והש"ך¹³ פסק כרש"י. נמצא שלדעת רש"י קיבה שנמלחה בעורה אסורה כי היא בשר בחלב וחתיכה נעשית נבילה, והן הבשר שבה והן החלב שבה אסורים בעצמותם ואוסרים תערובתם, ולכן הגבינות נאסרות. ולדעת המתירין – קיבה שנמלחה בעורה אסורה כי יש בה בשר בחלב, שאסור מדרבנן לאוכלם יחד, אך אין הם אסורים בעצמותם אלא כל אחד מהם מותר ורק לאדם אסור לאוכלם

⁵ לקמן פרק ד'.

⁶ בדף קט"ז-קט"ז:

⁷ שם ד"ה "הרי זו אסורה".

⁸ לעיל דף ק"א:

⁹ לעיל דף ק"ח.

¹⁰ דף כ"ט:

¹¹ שלא כהרגלו, אולי מפני שע"פ עדותו טעה בעניין זה.

¹² חולין דף ק"ח. וכן בשו"ע יו"ד סי' פ"ז סע' א'.

¹³ שו"ע יו"ד סי' פ"ז ס"ק א'.

יחד. במצב זה הגדירו המתירין את הבשר הבלוע בקיבה כנ"ט ואינו אוסר את הגבינות, שהרי כשיצא מחלב הקיבה הוי נ"ט בר נ"ט, וכלשון רש"י "הוא טעם בשר לאו טעם הוא שהרי לא בא מן הממש", ודבריו נסובים על הטעם היוצא מן הקערה (בדין דגים שעלו בקערה) והוא הדין הטעם היוצא מן הקיבה בדיננו. ולמרות כך כל עוד הוא בקיבה הרי הוא טעם הבא מן הממש ודינו כבשר. ונראה לבאר, שלפי המתירין מה שכתוב בברייתא¹⁴ "קדרה שבשל בה בשר לא יבשל בה חלב ואם בשל בנותן טעם" ואסור לבשל חלב בקדירה בשרית (לא פגומה) – אין זה מפני שהבשר הבלוע בקדירה יאסור את החלב בנתינת טעמו, שהרי לדבריהם אין בשר זה אוסר בגלל נ"ט בר נ"ט¹⁵, וטעם האיסור הוא רק בגלל שהחלב המתבשל בקדירה יאסור את הבשר הבלוע בה שכל עוד הוא בלוע הוי כבשר – שהרי בא מן הממש¹⁶. והחלב נאסר כי הבשר שאסור (כיון שנעשה חניני כאשר בלע חלב) נותן בו טעם.

ג. "קדרה שבשל בה בשר לא יבשל בה חלב"

ואם כנים הדברים, אפשר לבאר בזה הדין התמוה בברייתא זו שאסרה את החלב המתבשל בקדירה בשרית רק בנותן טעם, כלומר כאשר יש בו טעם בשר, ומשמע שאם יטעם מאן דהו וימצא שאין טעם בשר – יותר החלב אף אם אין בו ששים נגד הבשר הבלוע בקדירה.

ולכאורה קשה, שהרי אע"פ שהבשר הבלוע לא נתן טעם בחלב, הרי החלב נבלע בקדירה ונתנו הבשר והחלב הבלועים טעם זה בזה ונעשו נבילה, וכשיצא החלב האסור בחזרה לקדירה נתערב חלב אסור בחלב מותר מין במינו, וא"כ לרבי יהודה אסור מדאורייתא בכל שהוא ולחכמים אסור מדרבנן כל עוד אין ששים כנגד האיסור, ובתכולת קדירה אין ששים כנגד דפנותיה כמעט אף פעם. קושיא זו הקשה הגרעק"א בתשובותיו¹⁷.

קושיא כעין זו הקשה התרוה"ד¹⁸, מדוע בכזית בשר שנפל ליורה של חלב אנו אומרים¹⁹ שהחלב שנבלע בבשר נאסר ואסור את שאר החלב מדין מין במינו, בעוד שבחלב הנבלע בקדירה מבחוץ אין אנו אומרים שאסור את הבשר הבלוע בה, ואז הבשר אוסר את הבשר שבקדירה מדין מין במינו²⁰ ומסתפקין בששים כנגד הטיפה?

תרוה"ד הביא לשאלתו שתי תשובות, ועל פיהן אפשר גם להסביר את דין קדירה של בשר שבישלו בה חלב שאוסרת רק בנ"ט ולא צריך ששים :

א) בשם השערי דורא הביא התרוה"ד¹⁸ שאין אומרים חניני בבלוע. ולכן טיפת חלב שניתזה על קדירה בלועה בבשר לא תאסור את הבשר, ואף אם יצא הבשר חזרה אל הקדירה לא יאסרנה כמין

¹⁴ חולין דף צ"ז. תוספתא תרומות פרק ח' הלכה י"ב.

¹⁵ כמובן, כל דברינו הם לשמואל שסובר נ"ט בר נ"ט מותר.

¹⁶ לדעת המתירין צריך להסביר את דין הגעלת כלים שאומר שאין להשתמש בכלי הבלוע מאיסור ללא הגעלה, וקשה הרי לא יתן הטעם הבלוע בכלים טעם במאכל המתבשל? וצריך לומר אחד משניים: (א) אמנם לא יאסור את ההיתר שמתערב עמו אך יהיה עמו ויהיה אסור לאוכלם, כי אין הטעם בטל שהרי הוא ניכר, ואז צ"ל שאם אומרים נ"ט בר נ"ט באיסורים זה רק כדי לא לאסור את ההיתר ולא להתיר את הטעם האסור; (ב) אין דין נ"ט בר נ"ט אלא בהיתרים ולא באיסורים, ודלא כרמב"ן (פרק ד') אלא כתוס' (שם).

¹⁷ חלק א' סי' ר"ז ד"ה "ומ"מ עולים יפה".

¹⁸ סי' קפ"ג.

¹⁹ דף ק"ח-ק"ח:

²⁰ סי' צ"ב סעי' ה'.

במינו, וכן צריך להוסיף שלא נאמר שהחלב שנתבשל בקדירה בשרית יאסור את הבשר הבלוע בה שהרי אין חני"נ בבלוע²¹, והטעימו זאת התרוה"ד והגר"א שזה כמו שטומאה בלועה לא מטמאה לטהרה בלועה. דין זה שאין חני"נ בבלוע נתון במחלוקת ראשונים, והשו"ע²² פסק שיש חני"נ בבלוע אך הביא בשם יש מי שאומר²³ **ופסק** בשעת הדחק כן²⁴, שאין חני"נ בבלוע. ומה שנאסר החלב הנבלע בבשר – כתב התרוה"ד שיש לומר שאין חני"נ בבלוע בכלי אך בבלוע באוכל יש חני"נ ולכן החלב הנבלע בבשר נ"י ואוסר את שאר החלב מדין מין במינו, כמבואר בגמרא²⁵.

ב) התרוה"ד עצמו חידש כאן שחלב שמתבשל בקדירה והחלב הנבלע בה בבישול זה מהווים יחידה אחת, ואם הבשר הבלוע בקדירה אינו אוסר את החלב שבקדירה – אין הוא אוסר אף את החלב הנבלע בקדירה (אע"פ שאולי נאסר הוא ע"י חלב זה). אולם חלב הבלוע בבשר נפרד הוא מהחלב שבקדירה ועומד לעצמו, ונאסר ע"י הבשר הבלוע. עפ"י צריך להסביר בדין "קדרה שבשל בה בשר לא יבשל בה חלב ואם בשל בנותן טעם"¹⁴ שאין צריך גם ששים לבטל החלב הנאסר שבדפנות הקדירה ע"י הבשר הבלוע שם, וכדהקשינו לעיל, שאין חלב זה עומד לעצמו ואם הבשר שבדפנות לא נתן טעם בחלב שבקדירה גם החלב שנכנס לדפנות ויצא משם לא נאסר כי כל החלב הוא יחידה אחת.

ג) ע"פ דברינו דלעיל בדעת המתירין המובאים ברש"י²⁶ יש לבאר ביאור חדש בדין הברייתא שלא נאסר החלב אף אם אין ששים נגד הבשר. ויש לומר, שזה כי החלב הנבלע בדפנות לא נאסר ע"י הבשר הבלוע שם, לא כי אין חני"נ בבלוע, שהרי הבשר ששם נאסר, ואין צריך גם לחידושו של תרוה"ד שכל החלב מהווה יחידה אחת, אלא משום שהבשר הבלוע אין בכוחו לאסור את החלב כי בתוך החלב יהיה הוא נ"י בר נ"י²⁷. אולם כזית בשר שנפל ליורה של חלב – אוסר הוא את החלב שנבלע בו, שהרי זה טעם בא מן הממש והחלב נ"י ואוסר את שאר החלב שביורה כמין במינו.

ע"פ כל דברינו עד כה, שיטת המתירין היא שטעם היוצא מן הממש – כל עוד בלוע הוא בפעם הראשונה – יש לו את דין הממש להיאסר, אך אין הוא יכול לצאת ולאסור, שאז יהיה נ"י בר נ"י לשמואל. ומדברי רש"י²⁸ נראה שאינו חולק עליהם אלא בגדרי חני"נ במליחה, ומסכים עמם בגדרי נ"י בר נ"י שטעם היוצא מבלוע כבר אינו אוסר. וע"פ דברים אלו צריך להסביר את דברי רש"י בדף קי"א²⁹, שהאיסור לאכול דגים שהתבשלו עם בשר בכותח הוא מפני טעם הכותח הנבלע בדגים ובטעם הבשר שבהם [שהוא בא מן הממש], ולא מפני טעם הבשר שיוצא מן הדגים לכותח [שאינו בא מן הממש אלא מהווה נ"י בר נ"י ביציאתו אל הכותח], כלומר – בפירוש השני שבסוף פרק א' ולא כראשון.

---

²¹ כן הוסיף הגר"א סי' צ"ב ס"ק ל"ד. ולפי זה האיסור לבשל חלב בקדירה בשרית הוא מפני טעם הבשר הניתן בחלב ולא בגלל שהחלב אוסר את טעם הבשר שהרי הוא בבלוע. וא"כ אין טעם זה של הבשר היוצא אל החלב שבקדירה נ"י בר נ"י.

²² סי' צ"ח סע' ה' וסי' צ"ב סע' ה'.

²³ סי' צ"ח סע' ה'.

²⁴ סי' צ"ב סע' ז' לדעת הגר"א ס"ק ל"ד.

²⁵ דף ק"ח: ועי' לקמן בדברינו בדברי הרמב"ן פרק ה' אות ב'.

²⁶ דף קט"ז: ד"ה "הרי זו אסורה".

²⁷ וכאמור – כל זה לשמואל שס"ל נ"י בר נ"י מותר.

²⁸ בדף קט"ז: ד"ה "הרי זו אסורה".

²⁹ ד"ה "נותן טעם".

ד. שיטת הרמב"ן

הרמב"ן בחידושו³⁰ הביא את דברי רש"י שהיתר נ"ט בר נ"ט הוא כשאין בשר בקערה. והסביר הרמב"ן את טעמו של שמואל דנ"ט בר נ"ט "אינו כעיקר לאסור את תערובתו, לומר שאע"פ שעשתה תורה טעם כעיקר לאסור תערובתו כמוהו, הני מילי בטעם ראשון, אבל בטעם שני שהוא בר נותן טעם אחר אין בו כח לאסור את אחרים דהיינו נותן טעם שלישי שלהם". וביאור דבריו, שמצאנו שטעם איסור הנבלע בהיתר אוסרו, טעם כעיקר, וזהו גם כאשר הטעם נבלע בכלי ומשם עבר לתוך ההיתר, עדיין, מבואר בפרשת כלי מדין³¹ שצריכין הם הגעלה ואם לא יגעילום יאסרו את המתבשל בהם, וא"כ דין טעם כעיקר נאמר גם כאשר הממש של האיסור נתן טעם בכלי (טעם ראשון) והכלי נתן טעם בהיתר (טעם שני). אך, אומר הרמב"ן, שיותר מכך לא נגיד, ולא יהיה טעם שלישי שאוסר. ולכן אם הבשר נתן בכלי טעם (ראשון) והכלי נתן בדגים טעם (שני) – טעם זה שבדגים אין בו כח לאסור את הכותח (שלישי).

משמע ברמב"ן שני דינים שבהם נחלקו עליו בעלי התוס':

א) דין נ"ט בר נ"ט נאמר גם באיסורים ולא רק בהיתרא כמו שהוא בדגים שעלו בקערה שהדגים לפני שנטבלו בכותח ודאי מותרים הם³². אולם דעת התוס'³³ והשו"ע³⁴ שדין נ"ט בר נ"ט נאמר בהיתרא בלבד. ולכאורה סיבת מחלוקת זו תלויה בדין הבא.

ב) לדעת הרמב"ן הטעם הבלוע בדגים הוא טעם טוב ויש לו דין בשר אלא שאין הוא יכול לאסור, שהרי כשיתנער לאסור יהפוך לטעם שלישי. אולם דעת התוס'³⁵ שהטעם הבלוע בדגים ("השני") כבר אין לו דין בשר והוא עצמו קלוש ולא חל עליו שם איסור, והוכיחו כך מהמבואר בגמרא³⁶, שיותר לבשל שלמים בקדירה שבישל בה שלמים אתמול. אע"פ שהשלמים של אתמול יאסרו בשקיעת החמה של היום – אין בכך למעט את זמן אכילת השלמים של היום, שהרי שלמי אתמול נבלעו בקדירה ומשם בשלמי היום ועדיין הם מותרים והוי נ"ט בר נ"ט דהיתרא. מוכח מדברי תוס', שאין הקלישות של הטעם השני (הבלוע בשלמים) מצד לאסור הלאה אלא בעצמו קלוש הוא ואינו נאסר³⁷. המשיך הרמב"ן להוכיח כדעת רש"י, שדגים שבושלו עם בשר אינם בהיתר נ"ט בר נ"ט לאוכלם בכותח, מכך שדג (ביניתא) שנצלה עם בשר בתנור אסור לאוכלו בכותח אם ריחא מילתא הוא, ואם כן ודאי נתבשל עם הבשר. וכן הוכיח זאת מדין צנון שחתכו בסכין של בשר – אסור לאכלו בכותח ולא עדיפה חריפות הצנון מבישול, ואם צנון שבלע בשר מסכין שיש עליו שומנים בגלל חריפות לא הוי נ"ט בר נ"ט – גם צנון שהתבשל עם בשר לא הוי נ"ט בר נ"ט.

³⁰ דף ק"א: ד"ה "ושמואל אמר".

³¹ במדבר ל"א, כ"ב-כ"ג.

³² וכן דעת הסמ"ק המובאת ב"י סי' צ"ד ובש"ך שם ס"ק כ"ב וכמו שביאר שם בשפתי דעת, שני"ט בר נ"ט מותר גם באיסורים.

³³ זבחים דף צ"ו. ד"ה "ואם טש כל הפת".

³⁴ סי' צ"ה סע' א'.

³⁵ זבחים שם, ובחולין דף ק"ב. ד"ה "הלכתא דגים שעל" (מהעמוד הקודם).

³⁶ עבודה זרה דף ע"ו.

³⁷ הרמב"ן יוכל לענות על הראיה מהגמרא בע"ז, כפי שאומרים תוס' שם בהמשך דבריהם שסיבת ההיתר היא שמדאורייתא מין במינו בטל ברוב.

לפי דברי רמב"ן אלו, שבעיית נ"ט בר נ"ט אינה בטעם הבלוע בדגים בעצמו (שאינו בשר, שהרי לדברי הרמב"ן בשר הוא) – אלא בקלישותו מלתת טעם הלאה בחלב, נתקשה הרמב"ן מדברי רב שבגמרא. רב, כאשר טעם את התבשיל שנתבשל בקערה שעשו בה את השייפא, התפלא על נתינת הטעם של השייפא בתבשיל, והסיקה מכך הגמרא שסובר הוא שני"ט בר נ"ט אסור. והנה השייפא נתנה טעם בקערה והוא ראשון והקערה בתבשיל והוא שני, וע"פ הרמב"ן עדיין לא נקלש בעצמו, ומדוע התפלא כ"כ. ענה הרמב"ן³⁸, שאותה שייפא היה בה דבר מר מעורב בה שנתן בה טעם ולא היה עיקרה מאותו דבר מר, וא"כ הדבר המר נתן טעם ראשון בשייפא, השייפא בקערה והקערה בתבשיל, וזהו טעם שלישי שאף לרמב"ן הוא קלוש. אפשר להוכיח מדברי הרמב"ן הללו שקלישות הטעם פועלת גם כאשר הבליעה הראשונה היא באוכל ולא בכלי, שהרי המרירות נבלעה בשייפא ורק אח"כ בכלי ואעפ"כ יציאתה מהכלי מקלישתה לדעת הרמב"ן ובתבשיל כבר תהיה קלושה. והפמ"ג³⁹ הסתפק בכך. ונראה להוסיף, שמדברי המתירין ורש"י שהזכרנו לעיל מבואר שגם כאשר שני המעברים הם באוכל, ולא עבר הטעם דרך כלי כלל – הוקלש, שהרי שם טעם הבשר עבר לקיבה (חלב הקיבה) ומשם לחלב (הגבינות) והוי נ"ט בר נ"ט לדעתם.

הר"ן תירץ אחרת את קושיית הרמב"ן⁴⁰, וכתב שהדיוק מדברי רב שהתפלא שהשייפא נותנת כ"כ הרבה טעם היה מכך שרב ודאי לא אמר דבריו לבטלה וא"כ ס"ל נ"ט בר נ"ט אסור. מעצם קושיית הר"ן רואים שס"ל שקלישות הנ"ט בר נ"ט היא רק לאסור הלאה ולא שהוא קלוש בעצמו, כרמב"ן ולא כתוסי. אולם בהמשך דבריו⁴¹ ס"ל לר"ן כדעת התוסי, שדין נ"ט בר נ"ט הוא רק בהיתרא ולא באיסורא.

א"כ לדעת הרמב"ן טעם היוצא מן הבשר אל הקדירה או הדגים הוא ראשון, ואם יפגוש חלב יאסרוהו ויאסור על ידו (זהו דין חתיכת בשר שנתבשלה בחלב). אם לא יפגוש בשר אלא ייבלע בקדירה או בדגים עדיין הוא טעם ראשון (שהרי בא מן הממש) שאוסר ונאסר. אם יצא הטעם מן הקדירה או הדגים אל חלב עדיין הוא ראשון ואוסר חלב הפוגש בו ונאסר על ידו, ועל כן "קדירה שבשל בה בשר לא יבשל בה חלב ואם בשל בנותן טעם"⁴² שזהו עדיין טעם חזק אך אם לא יפגוש כאן חלב אלא משהו אחר כדגים, בתוכם ייקלש הבשר ולא יוכל לאסור יותר חלב, זהו דין נ"ט בר נ"ט.

כאן יש להקשות על הרמב"ן, שלדעתו הטעם הבלוע בדגים שהגיע מן הקערה אינו קלוש בעצמו אלא רק אין בכוחו לאסור הלאה, – מדוע אם יתערב בכותח לא יאסר ע"י הכותח, ניחא שאינו אוסר הכותח בגלל קלישותו אך מדוע אינו נאסר על ידו? עיין לקמן פרק ה' הסברים שונים בעניין. כאן נתקשה הרמב"ן בדברי רש"י דלעיל: "ויש שמתמיהין מדברי רבינו שלמה ז"ל, שהוא כתב בסוף זה הפרק²⁶ בקיבה שמלחה בעורה וגיבן בה שהוא נותן טעם בר נותן טעם, והיה מתיר אלמלא שחתיכה עצמה נעשית נבילה ונאסרה, ואע"פ שקיבלה הקיבה טעם מן הממש. ואומרין שדעת הרב ז"ל לומר דאפילו נותן טעם שני נותן טעם בר נותן טעם הוא. וזו שהוצרך לפרש כאן⁴² בקערה שאין בה בשר, משום שאם היה בה בשר אין כאן אלא חד נותן טעם, שהבשר נותן טעם בדגים והכותח נותן טעם בדגים ומתערבין שני הטעמים". ונראה להסביר, שמתמיהין אלו הבינו

³⁸ דף ק"א: ד"ה "והא דאמרין והא דרב".

³⁹ סי' צ"ה מש"ז ס"ק א'.

⁴⁰ דף מ': מדפי הר"ף ד"ה "דגים שעלו".

⁴¹ בסוף הדיבור בדף מ"א.

⁴² דף ק"א:

את רש"י בדף קט"ז כפי שכתבנו אנו לעיל, שטעם אוסר הוא רק זה הבא מן הממש ולכן טעם בשר שנבלע בדגים או בקערה כבר לא יאסור כותח, ומה שאין לאכול דגים שנתבשלו עם בשר בכותח ע"פ דברי רש"י בדף קי"א הוא כיון שטעם החלב שבכותח נספג בדגים ובטעם הבשר שבהם ואוסר אותו. ואם כך הוא, הרי רש"י סבר: א) שכבר בליעה אחת מקלישה את הבשר שלא יוכל לאסור; ב) יש חני"נ בבלוע ולכן הבשר הבלוע בדגים נאסר ע"י חלב הכותח הנבלע בהם; ג) הבשר נאסר אע"פ שהחלב לא נאסר ואין צורך בהדדיות האיסור כדי להחיל אסור בשר בחלב. ולדבריהם צריך לבאר את רש"י בדף קי"א כפי שביארנו לעיל, שאסור לאכול דגים שנתבשלו עם בשר בכותח לא כי הכותח ייאסר שהרי הבשר לא אוסר אותו, אלא כי הדגים הבלועים בבשר ייאסרו בגלל החלב שמתערב בטעם הבשר שבהם.

ה. מחלוקת הרמב"ן על המתמיהין

הרמב"ן, כשהוא חולק על מפרשים אלו, כותב: "וזה אינו כלום, שאינו אסור אלא משום שטעם הבשר שבדגים נותן טעם בכותח שנתערב בדגים, אלא ודאי אינו נקרא נותן טעם בר נותן טעם אלא בשלשה נותני טעמים כמו שפירשנו, ותו לא מיד". חלק הרמב"ן על קודמיו, שהם סברו שאיסור אכילת דגים הבלועים בבשר או בישולם בכותח הוא מפני שהחלב אוסר את טעם הבשר שבדגים אע"פ שטעם הבשר לא אוסר את הכותח, בעוד הרמב"ן סבור שאיסור אכילת דגים הבלועים בבשר ובישולם בכותח הוא בגלל שטעם הבשר שבדגים נותן טעם בכותח. ויש להסביר את דבריו.

א. בספר וזרע יצחק כתב, שכוונת הרמב"ן היא שאין איסור בישול בשר וחלב אלא כאשר הם נותנים טעם זה בזה, ואם האחד לא נותן טעם בשני אין איסור בשר בחלב. כלומר איסור בשר בחלב מותנה בהדדיות, וכשאינן הדדיות, והבשר לא נותן טעם בחלב, גם הצד שמסוגל לתת טעם, החלב, אינו אוסר את חברו (אם הבשר לא אוסר את החלב גם החלב לא אוסר אותו). ולכן כאשר דגים נתבשלו בבשר, אם נאמר שאין טעם הבשר שבהם אוסר את החלב, אף הכותח לא יאסור את הדגים וטעם הבשר שבהם. זוהי הבנת הגרע"א⁴³ בשיטת הרמב"ן ע"פ דבריו לקמן⁴⁴ "לפי שאין בשר שבדגים או במים אוסרין עד שיתערבו עם החלב ויתנו טעם זה בזה".

אם דעת הרמב"ן היא, כאמור, שאיסור בשר בחלב מותנה בהדדיות – אפשר לתרץ את הקושיה שהקשינו לעיל⁴⁵ בדברי הרמב"ן, שאף אם אין הדגים שעלו בקערה אוסרים את הכותח מדוע לא יאסור הכותח את טעם הבשר הבלוע בהם? ויש לומר ע"ז, שאיסור בשר בחלב מותנה כאמור בהדדיות, ואם אין הבשר מסוגל לאסור את החלב גם החלב לא אוסר את הבשר. וכאן אין הבשר אוסר בגלל קלישותו לאסור וממילא לא ייאסר ע"י החלב.

אם נרצה לומר שזוהי הסיבה שבגינה דחה הרמב"ן את דברי קודמיו, נצטרך לפרש את דבריו "שאינו אסור [לאכול דגים בכותח ולבשלם בו] אלא משום [כאשר גם ואמנם יש גורסים מפני] שטעם הבשר שבדגים נותן טעם בכותח שנתערב בדגים" היינו כאשר הן הכותח נתן טעם בטעם הבשר כדעת ה"מתמיהין", והן טעם הבשר נתן טעם בכותח. ולדבריהם הבשר לא יכול ליתן טעם

⁴³ בתשובות ס"י ר"ז ד"ה "וגם לית ביה איסור" וסי' פ"ג ד"ה "וביותר י"ל דהקושיא".

⁴⁴ דף ק"ב. ד"ה "אבל כישות ואבטיח".

⁴⁵ אמצע פרק ד'.

בכותח שנתערב בדגים, שהרי בחלב הוא כבר נ"ט בר נ"ט. לענ"ד זהו דוחק לפרש את המילה "משום" או "מפני" במובן של תיאור זמן – כאשר.

ב. אפשר להסביר ברמב"ן, שחלק על ה"מתמיהין" בכך שהם סברו שאיסור אכילת דגים עם טעם בשר בכותח הוא כי הכותח אוסר את טעם הבשר הבלוע בדגים והרמב"ן סובר שאין חני"נ בבלוע ואין איסור בשר בחלב חל על דברים בלועים, ואפילו נבלעו באוכל, כפי שהוא כאן – שגם הבשר וגם החלב נבלעו בדגים. לעיל⁴⁶ הבאנו שנחלקו בכך הראשונים⁴⁷ לגבי בלוע בכלים, והשו"ע פסק בסתם שיש חני"נ בבלוע אך הביא דעת המתירים. אמנם תרוה"ד כמבואר לעיל הוכיח מהאמור בגמרא⁴⁸ – שחלב שנבלע בחתיכת בשר נעשה נבילה ואוסר את שאר החלב שביורה – שבבלוע באוכל יש חני"נ אף למי שסובר שבכלים אין. אם נרצה להעמיד את הבנתנו זו בדברי הרמב"ן, נצטרך לחלק בין בלוע בבשר עצמו ובין בשר וחלב שבלועים שניהם בדבר שלישי. ונסביר, שאע"פ שבשר הבלוע בתוך דג אין טעמו קלוש והוא מסוגל לאסור חלב הנפגש עמו כאשר יצא אך עצם מציאותו כבלוע משנה את חשיבותו ואין יכולת לאסור אותו, בעוד חלב שנבלע בבשר עצמו – עצם ההיבלעות אוסרתו, והפגישה אוסרתו עוד בהיותו בעין, כאשר הוא חשוב, עיין לקמן סברא דומה בשיטת תוס'⁴⁸. לפי ביאור זה יש לענות על הקושיה שהקשינו בדעת הרמב"ן לעיל⁴⁵, ולומר שמה שאין טעם הבשר שאינו קלוש בעצמו, הבלוע בדגים, נאסר ע"י הכותח הוא כי אין חני"נ בבלוע ודברים בלועים אין בכוחם להיאסר.

לפי דברים אלו יש אולי להסביר את הדין הנפסק בשו"ע⁴⁹ "בצלים או ירקות שבלועים מבשר ובשלים בקדרה חולבת אם ידוע כמה בשר בלוע בבצלים ובירקות אין צריך ס' אלא כנגד הבשר". מדובר כאן בבצלים שבלעו טעם בשר, ובאים לבשלים בקדירה חלבית. הגרע"א בהגהותיו⁵⁰ וכן בתשובותיו⁵¹ הביא שהרמ"א⁵² ומהר"ם לובלין⁵³ הבינו שקדירה זו אינה נקיה ויש בה חלב, אם כך הרי בצלים אלו הבלועים מבשר מתבשלים כעת בחלב ולדעת רוב הראשונים (חוץ מן ה"מתמיהין") טעם הבשר שבבצלים מסוגל לתת טעם בחלב ולאוסרו ולכן צריך ששים נגדו. אולם השאלה היא מדוע לא נאמר שהחלב שבעין, ממשות החלב, תיכנס לבצל ותאסור את טעם הבשר שבו וחני"נ, וממילא ייאסר הבצל, ויצטרכו ששים כנגד כל הבצל ולא רק כנגד טעם הבשר שבו. כן הקשה הגרע"א שם. ולפי דברינו יש לתרץ, שאין החלב אוסר את טעם הבשר שבבצלים כי אין חני"נ בבלוע, אף לא בבלוע באוכלים, אלא רק בבשר עצמו⁵⁴ (אמנם כדי לתרץ את דעת השו"ע נצטרך להוסיף עוד דברים, שהרי מעיקר הדין דעתו שיש חני"נ בבלוע).

⁴⁶ פרק ג' אות א'.

⁴⁷ סי' צ"ב סע' ה' וסי' צ"ח סע' ה' ובביאור הגר"א שם.

⁴⁸ פרק ו' אות ג'.

⁴⁹ סי' צ"ד סע' ו'.

⁵⁰ על השו"ע בסע' זה.

⁵¹ חלק א' סי' ס"ז.

⁵² סי' צ"ה סע' ב'.

⁵³ בתשובותיו סי' כ"ח.

⁵⁴ ונראה, שאף כך שאין הבצל נאסר מהבשר והחלב הבלועים בו כחנ"נ, אסור יהיה לאוכלו כשם שאסור לאכול חלב ובשר יחד כאשר לא נתבשלו. אולם נראה שבפועל מותר, כי כאן אין אפשרות להגיע לאיסור דאורייתא, שהרי גם אם משיכו להתבשל לא ייאסרו ודו"ק. וכ"כ מהר"ם לובלין המובא בש"ך (סי' צ"ד ס"ק כ"ג).

הסבר זה בדעת הרמב"ן, שאין חני"נ בבלוע, עולה בקנה אחד עם דעתו⁵⁵ שאין חני"נ בבלוע לגבי כף שבלעה חלב ובחש בה קדירה בשרית. אולם בדבריו שם נראה שאין דין זה כה ודאי, וז"ל⁵⁶: "ומסתברא בין בחדשה בין בישנה לא אמרינן במאי דבלעה בשאר בישולים נעשה נבילה, דכי האי גוונא בבלוע לא אשכחן", ומשמע שאכן דעתו שאין חני"נ בבלוע⁵⁷, אולם אין היא כה החלטית שיכתוב על דעת ה"מתמיהין": "וזה אינו כלום".

לפי ביאור זה בדברי הרמב"ן, פירוש דבריו הוא "שאינו אסור [לבשל דגים בלועים מבשר בחלב] אלא [לא מפני שהכותח נתן טעם בבלוע בדגים שהרי אין חני"נ בבלוע אלא] משום [וי"ג מפני] שטעם הבשר שבדגים נותן טעם בכותח שנתערב בדגים [והכותח אינו בלוע אלא הוא בעין, ממש, ויכול הוא להיאסר]".

ג. אולי אפשר לבאר ביאור שלישי בדברי הרמב"ן הבנוי על יסוד שני הביאורים הקודמים, והוא שלדעת הרמב"ן אם כל החני"נ יהיה רק בבלוע אכן לא נאמר חני"נ, ופעולת ההיאסרות של הבשר והחלב חייבת להיות בממשות, בבעין. אולם כאשר יש בעין שנאסר גם הבלוע ייאסר, ולא רק מפני שייבלע מהחני"נ של הבעין⁵⁸ אלא בעצמו ייעשה לחני"נ. ההבדל בין פירוש זה לקודם הוא שלפני כן אמרנו שאין חני"נ בבלוע כי אין חשיבות בבלוע להיאסר, הוא עצמו לא מקבל חני"נ, אולם עכשיו אנו אומרים שאין הבעיה מצד החפצא אלא מצד הפעולה, הבלוע לא יכול להתחיל פעולה של חני"נ, אך אם תהליך החני"נ ייעשה בממש גם החפצא הבלוע ייאסר ויהיה חני"נ. ואם התלבט הרמב"ן⁵⁵ לגבי כלים האם יהיה חני"נ בבלוע בהם, פשוט ל³⁸ שאם לא יהיה חני"נ בגלוי, בממש, בבעין, הבלוע באוכלים לא ייאסר. אולם אם הכותח, הממש, הגלוי, ייאסר מטעם הבשר הבלוע, אף הבשר הבלוע ייאסר ממנו.

לפי ביאור זה יש להסביר את דעת הרמב"ן שמוותר לאכול דגים שעלו בקערה בכותח, ואע"פ שאין הדגים אוסרים את הכותח שאין בכוח טעם הבשר שנבלע פעמיים לאסור בשלישית, אולם הקשינו⁵⁹ מדוע לא יאסור הכותח את טעם הבשר הבלוע בדגים. ולפי זה יש לתרץ, שאם אין כח בבלוע לאסור את הבעין – לא מתחיל תהליך של חני"נ, ואין כאן איסור בשר בחלב כלל ואף **בבלוע** לא נאסר ע"י הבעין.

לפי פירוש זה יש להסתפק מה יהיה הדין אם טעם הבשר שבדגים או בבצל לא יאסור את החלב, אך לא בגלל היותו נ"ט בר נ"ט וקלוש שאין ביכולתו לאסור, אלא בגלל היותו מועט ובטל במיעוטו. למשל – כאשר יש ששים נגדו; האם במקרה כזה [=בצל הבלוע בבשר המתבשל בחלב שיש בו ששים כנגד הבשר] נאמר שהיותו והבעין, החלב, אינו נאסר [בגלל דין ביטול] לא מתחיל הליך של חני"נ וגם הבצל והבשר הבלוע בו לא נאסרים, או שמא נאמר שאין בעיה בתהליך החני"נ אלא כאשר הבעין לא נאסר בגלל קלישות וחוסר יכולת של הבלוע לפעול, אולם אם הבלוע הוא

⁵⁵ דף צ"ז: ד"ה "בדידיה משערינן".

⁵⁶ שם בסוף הדיבור.

⁵⁷ וכ"כ בדעת הרמב"ן הרשב"א בתוה"ב ועוד ראשונים (ר"ן, טור).

⁵⁸ ואז חומרת איסורו תלויה במחלוקת בדין היתר שבלע חתיכה של בשר בלוע בחלב (המובאת בסוף פרק ה').

⁵⁹ לעיל אמצע פרק ד'.

בכוחו, ומה שאין הוא אוסר את הבעין הממשי הוא בגלל "עוצם מיעוטו"⁶⁰, אין זה פגם בתהליך היווצרות האיסור והבלוע בבצל ייעשה חני"נ ויאסור את הבצל, וממילא גם את החלב⁶¹.

ו. מחלוקת רמב"ן ותוס' בגדר נ"ט בר נ"ט

ממשיך הרמב"ן: "וזה שאמר הרב ז"ל בחלב הנמלח בעור הקיבה, דעת אחרים הוא, שיש מפרשין כן דשני טעמים נמי נותן טעם בר נותן טעם הוא. וראיתם ממעשה דשיפא, שאינם מסכימים לפירוש הראשון הנכון שפירשנו. ואי קשיא להו הא דתניא קדירה שבישל בה בשר לא יבשל בה חלב ואם בישל בנותן טעם, הם אומרים שעל ידי האור פולט ממשו של איסור הראשון". וביאור דבריו הוא, שלדעתו כאשר בישלו בשר בקדירה הרי טעם הבשר שבדפנות הקדירה הוא טעם ראשון, ואם יעבור עוד שלב הרי זה טעם שני. וכמו כן כאשר נמלח חלב הקיבה עם עור הקיבה – הרי טעם הבשר שבחלב הקיבה הוא טעם ראשון, ואם יעמידו בחלב זה גבינות בגבינות יהיה זה טעם שני. ואומר הרמב"ן, שלהתיר גבינות אלו מדין נ"ט בר נ"ט זוהי טעות, שלדעתו אין היתר של נ"ט בר נ"ט אלא בטעם השלישי, כפי שהוסבר לעיל. אולם ראיית המתירים היא המעשה של השיפא, שפשטותו שטעם השיפא שחדר לקערה יצא אל התבשיל וזהו טעם שני, ועליו אמרה הגמרא בשם רב שזהו נ"ט בר נ"ט. אולם כפי שכבר כתב הרמב"ן לעיל – פירוש ראשון נכון; מדובר שם שהשיפא היתה בלועה בדבר מר ועליו דיבר רב, וטעמו הוא כבר שלישי. הרמב"ן מקשה על דעה זו מדין קדירה שבישל בה בשר ובלעה את טעמו, והדין הוא שהוא אוסר את החלב שיבושל בקדירה כזו, ולדעת המתירין זהו טעם שני וצריך להיות מותר.

א) בתירוץ קושיה זו מביא הרמב"ן את דעת ריב"ן שהוזכרה בראשית דברינו, שאכן בבישול אין היתר של נ"ט בר נ"ט, כי הבישול מעביר את עצמות הטעם ממקום למקום ואין כאן הקלשה. מובן הדבר, שתירוץ זה לא עולה לשיטת התוס' שחלקו על ריב"ן⁶² וסברו שגם בבישול יש הקלשה ודגים שנתבשלו בקערה של בשר מותר לאוכלם בכותח, ואעפ"כ סוברים הם שהטעם השני – זה שהקערה נתנה בדגים – קלוש הוא כבר בעצמו ואינו אסור, כפי שהוכחנו לעיל⁶³.

ב) כבר כתבנו לעיל⁶⁴ לתרץ זאת לדעה המובאת ברש"י, שאכן אין טעם הבשר הבלוע בקדירה אוסר את החלב, שהרי הוא נ"ט בר נ"ט, אולם נאסר טעם זה ע"י החלב הנבלע בדפנות הקדירה ולכן אסור לבשל חלב בקדירה בשרית, ומה שאם נותן הבשר טעם בחלב אסור לשתות את החלב, אין זה בגלל שהחלב בושל עם בשר, שהרי טעם הבשר אינו מטעים את החלב (נ"ט בר נ"ט) עקב קלישותו, אלא בגלל עירוב החלב עם החני"נ של טעם הבשר שנאסר מהחלב וזהו חלב שנאסר ע"י חני"נ ודינו תלוי במחלוקת השו"ע והש"ך⁶⁵.

⁶⁰ לשון הרמב"ם פרק ט"ו מהל' מאכלות אסורות הלכה ה'.

⁶¹ אמנם טעם הבשר שבבצל ייאסר ויהיה חני"נ והבצל והחלב יאסרו, אך אין הם איסור בשר בחלב אלא רק בלעו חני"נ, ואוכל שבלע חני"נ האם נהיה הוא נבילה בעצמו (מדרבנן) אף אם לא אומרים חני"נ בשאר איסורים – שנוי הדבר במחלוקת השו"ע בסי' ק"ג סע' ז' והש"ך שם ס"ק י"ח.

⁶² חולין דפים ק"א--ק"ב. ד"ה "הלכתא דגים שעל".

⁶³ פרק ד'.

⁶⁴ סוף פרק ב'.

⁶⁵ המובאת לעיל הערה 61.

ג) בספר בדי השולחן⁶⁶ תירץ, שאכן לדעת הרמב"ן טעם היוצא מן הממש הינו טעם ראשון, וכשיוצא הוא מן הקדירה (או מן חלב הקיבה) הוא טעם שני, וא"כ מצאנו בברייתא שטעם שני זה אינו קלוש, שהרי כשיוצא הוא מן הקדירה אוסר הוא את החלב. אולם בדעת התוס', שסוברים שהטעם השני הבלוע בדגים קלוש הוא, ואעפ"כ טעם הבשר היוצא אל החלב אוסר אותו, נאמר שאין הקלישות נוצרת מעקירת הטעם ממקום למקום אלא מהיבלעותו בממשות אחרת, ולכן הטעם נהיה לראשון כאשר נבלע הוא בקדירה, וגם כאשר ננער הוא לצאת ממנה עדיין ראשון הינו עד שייבלע בחומר אחר. אם נבלע הוא בדגים הרי נקלש הוא בתוכם, ויותר לא יוכל להיאסר שהרי קלוש הוא – נ"ט בר נ"ט, ועל טעם קלוש לא חל איסור בשר בחלב. אולם אם נבלע הוא בחלב מיד נאסרים החלב והבשר, חנ"נ, עוד לפני שמספיק הטעם להיקלש. זהו ביאור דברי התוס'⁶⁷, שבמקרים כאלו אין היתר נ"ט בר נ"ט דהוי "טעם שני באיסור", כלומר הטעם השני, עוד לפני שנקלש, כבר נאסר.

---

⁶⁶ סי' צ"ה ביאורים ד"ה "דגים".

⁶⁷ חולין דף ק"ב. ד"ה "הלכתא דגים שעל", זבחים דף צ"ו. ד"ה "ואם טש כל הפת".